

KÜRESEL KRİZİN TÜRKİYE’DE VERGİ GELİRLERİNE YANSIMALARI

Hakkı M. AY¹

Nazan ŞAHBAZ²

Özet

Devletin gelir ve giderlerini kapsayan bütçe, zamanla nitelik ve nicelik itibariyle değişim göstermektedir. Devletin ekonomi içindeki yeri ve önemi, kamu maliyesinin de yeri ve önemini etkilemektedir. İzlenen ekonomi politikası ile ulusal veya uluslar arası düzeyde yaşanan ekonomik krizler, kamu maliyesinin boyutunu önemli ölçüde değiştirmektedir.

1929 Büyük Buhranı, devletin ve kamu maliyesinin süregelen fonksiyonlarını değiştirmiştir. ABD’de 2007 yılında sub-prime konut kredilerine ilişkin geri ödemede karşılaşılan güçlüklerle başlayan ve dünya ekonomisini etkileyen Küresel Kriz, ülkelerin ekonomi politikaları ve dolayısıyla kamu maliyesi anlayışında değişikliklere neden olmuştur. Küresel Kriz, toplam talepte daralmaya, büyüme hızında düşmeye, reel kamu borç faizlerinde yükselmeye, kapasite kullanım oranlarında azalmaya, işsizlik oranlarında artışa neden olmuştur. Bu olumsuz gelişmeler bütçe gelirlerinin büyük bölümünü oluşturan vergi gelirleri üzerinde de olumsuz etkilere neden olmuştur. İşsizliğin artması gelir vergisinde azalmaya, reel kesimdeki daralma kurumlar vergisinde azalmaya, ekonomide tüketimdeki azalma eğilimi ise dolaylı vergilerde düşmeye neden olmuştur. Bu çalışmada Küresel Krizin etkisiyle vergi gelirlerindeki azalışların hangi kalemlerde olduğu ve bu azalışların ekonomiyi nasıl etkilediği irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Kriz, Vergi, Bütçe.

Tax Revenue Implications Of The Global Crisis In Turkey

Abstract

The budget includes revenues and expenditures of the state, as the quality and quantity can vary over time. The point and importance of the state's at economy, affects of public finances point and importance. Applied economic policy with economic crisis at the level of national or international, dramatically changing the size of the public finances.

Great Depression of 1929, changing the continued functions of government and public finances. In 2007, the U.S. sub-prime mortgage repayment difficulties in relating to begin with and the global crisis affecting the world economy, economic policies and thus has led to changes in the understanding of public finance of countries. The global crisis, has led to contraction in aggregate demand, decline at growth rate, rise in the real interest rates public debt, decline in the capacity utilization rate and increase in the unemployment rate. These negative developments has led to negative affects of tax revenues that make up the bulk of the budget income. The increasing of unemployment has led to a decrease in income tax, the contractioning at real sector has led to reduction in corporate tax, the economy decreasing trend in consumption has led to the fall in indirect taxes. In this study, decreases in tax revenues with the effects of global crisis, in which the item is and how it affects the economy decreases will be discussed.

Key Words: Global Crisis, Tax, Budget.

¹ Yrd.Doç.Dr., KMÜ, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, hma@kmu.edu.tr

² Araş.Gör., KMÜ, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, nsahbaz@kmu.edu.tr

1.Giriş

Devletin en önemli gelir kaynağı olan vergiler, birey ve firma davranışlarına ve makro ekonomik göstergelere çok büyük etkileri vardır. Vergilerin, ekonomik ve sosyal yaşam içerisinde etkileri olabildiği gibi, gelişen olaylar karşısında vergiler de etkilenmektedir. Savaş kriz gibi olağanüstü olaylar, entegrasyon ve küreselleşme hareketleri, mükelleflerin devlete, kamu harcamalarına ve vergilere bakışları gibi birçok gelişme, vergi gelirlerini yakından ilgilendirmektedir. Tüm dünyada yaşanan Finansal Kriz; büyüme, üretim, yatırım ve istihdam gibi alanlarda olumsuz etkileri beraberinde getirmiştir. Ülkeler tarafından art arda uygulanan para ve maliye politikaları ile krizin olumsuzlukları minimize edilmeye çalışılmıştır.

Makro ekonomik göstergelerde yaşanan olumsuz gelişmeler, vergi gelirlerinin de düşmesine neden olmuştur. Kapanan işyerleri, işsizliğin artması, gelirin ve tüketimin düşmesi, üretim ve yatırımın azalması, başta harcama olmak üzere gelir ve kurumlar vergilerinin hasılatını azaltmıştır. Uluslar arası düzeyde yaşanan krizlerden, milli geliri içinde dış ticareti fazla olan ülkelerin etkilenmesi beklenen bir sonuçtur. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin ihracatı, ithalatına bağımlıdır. İthal ettiği yatırım, ara malı ve hammadde kaynaklarını üretimde kullanıp, üretilen malları ihraç eden Türkiye, Finansal Kriz'in etkilerini gecikmeli de olsa yaşamıştır. Özellikle özel tüketim vergisi, katma değer vergisi ve dış ticaret üzerinden alınan vergilerde azalma eğilimi olmuştur.

Bu çalışmada Küresel Finansal Kriz'in Türkiye'de vergi gelirleri üzerindeki etkileri irdelenmeye çalışılmıştır. Önce ekonomik yaşam içinde kamunun ve onun izlediği iktisat politikalarının ve ardından vergilerin önemi anlatılmıştır. Ekonomik krizler ile vergiler arasındaki etkileşime değinildikten sonra, Türkiye'de Finansal Kriz'in vergi gelirleri üzerindeki etkileri araştırılmaya çalışılmıştır.

2.Kamu Ekonomisi ve İktisat Politikaları

Devletin yapılanması tarihsel süreçte ve ekonomi ile ilişkileri bağlamında, farklı bakış açıları ve düşüncelere göre farklı devlet türleri ortaya çıkmıştır. En temel olarak karşılaştığımız devlet türleri: minimal devlet, müdahaleci devlet, kalkınmacı devlet, refah devleti, küresel çağın devletidir.

Minimal devlet anlayışında, ekonomiye asgari müdahale eden ve tam (pür) kamusal malları üreten 18. ve 19 yüzyılda geçerli olan liberal düşünceler hâkimdir. Klasik İktisatçılar ile literatüre giren bu düşüncenin günümüzdeki temsilcisi Nozick'tir. Müdahaleci devlet anlayışında, ekonomik istikrarsızlıklar karşısında devletin kayıtsız kalmaması gerektiği, kamunun gelir ve giderleri aracılığıyla ekonomik ve sosyal yaşam içinde yer alması gerektiği

savunulmaktadır. Keynes ile başlayan ve ardından R.Musgrave ve J.Stiglitz tarafından desteklenen bu düşünce 1930-1973 arasında çok geçerli olmuştur.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin zengin ve geri kalmış olarak iki farklı gruba ayrılmaları karşısında kimi iktisatçılar, geri kalmış veya ilerleyen yıllarda az gelişmiş olarak adlandırılan ülkelerin ekonomik açıdan kalkınmaları için fikir üretmeye başlamışlardır. 1950-1960'lı yıllarda kalkınma ekonomisi yükselişe geçmiş ve az gelişmiş ülkelerin kalkınmaları konusunda kalkınmacı devlete, kamu işletmeciliği bağlamında önemli görevler yüklenmiştir. Nitekim bu anlayışın başarılı gösterildiği ülkeler Uzak ve Güney Doğu Asya ülkeleridir. Amacı kamu kaynaklarından finanse edilen çeşitli sosyal harcamalarla halkın refah seviyesini yükseltmek olan refah devleti anlayışı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmıştır.

Küresel çağın devletinde, ekonomik ve sosyal yaşamda birçok değişimler yaşanmıştır. Üretim faktörlerinin ülke ve kıta ayırımı gözetmeksizin dolaşması, yeni kavramları ve politikaları beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler karşısında da devletin yeri ve önemi değişime uğramıştır. Kimilerine göre devletin fonksiyonlarının daraldığı ifade edilse de, küreselleşme ile devletin fonksiyonları azalmamış fakat değişim geçirmiştir (Kirmanoğlu, 2007:21-27).

Devlet, bir yandan bireylerin toplu halde yaşamaktan kaynaklanan ve ekonomik gereksinimleri içinde yer alan toplumsal ihtiyaçlarını, geliştirdiği mali araçlarla gidermeye çalışırken (Gürsoy, 1978:5); öte yandan ulusal veya uluslar arası düzeyde gelişen ekonomik ve sosyal olaylara yine geliştirdiği aynı mali araçlarla politika geliştirmektedir. Devletin gelirlerinin toplam hacmi ve bileşimi ile her bir gelir türünün yapısı, maliye politikasının amaçları göz önünde bulundurularak devletçe karşılaştırılır. Çağdaş devletin mali sistemini oluşturan bu çeşitli kaynakların en önemlisi vergilerdir (Turhan, 1982:26, Varcan, 1987:1).

Temel amacı toplumsal refahı maksimize etmek olan kamu ekonomisi (Şener, 2006:9), bunu gerçekleştirmek için bir takım politikalar izlerler. İzledikleri bu politikalardan başlıcaları para, maliye ve dış ticarettir. Kamunun gelir ve giderleri aracılığıyla uyguladığı maliye politikasının dünya ekonomisi tarihindeki en önemli etkisi, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na rastlar (Bulutoğlu, 2008:446, Shaw, 1975:5). Özellikle kamunun otonom yatırım harcamaları özelinde, krizden çıkış yolu aranmış ve o dönem için başarılı olunmuştur.

Hangi ekonomik sistem benimsenirse benimsensin, çok sayıda ülkede izlenen iktisat politikaları birbirlerine benzemektedir. Ayrıca ülkelerin gelişmişlik düzeyi, coğrafi ve kültürel şartların değişikliği gibi nedenler, iktisat politikasının amaçlarının önem sırasını değiştirmektedir (Ulusoy, 2006:13). İktisat politikası amaçlarına ulaşabilmek için devletin bazı önlemler alması, yürürlükteki yasalarda ve hatta kurumsal yapıda bazı değişiklikler

yapması gerekebilir (Erdem vd., 2006:253). Yaşanan ekonomik şartlara göre kullanılacak para ve maliye politikaları araçlarının mahiyeti, miktarı ve bileşimi değişiklikler gösterebilir.

3.İktisat Politikaları İçinde Vergilerin Önemi

Devlet denince insanların aklına ilk gelen kavram, vergidir. Herhangi bir karşılık sunmadan ve zorla alınan bu ekonomik değer, bireylerin devletle olan ve pek hoş anılmayan ilişkisidir. Oysa devletin varoluş gerekçesinin temelinde, toplumsal hizmetlerin yerine getirilmesi yatmaktadır. Dolayısıyla devletin teoride ve pratikte asıl amacı vergi toplamak değil, toplumsal hizmetleri sunmaktır. İktisat ve maliye yazarları, vergilerin ekonomideki etkilerini uzun uzun anlatırlar: arz ve talep, üretim ve tüketim, yatırım ve tasarruf, işsizlik, enflasyon, deflasyon, stagflasyon gibi. Çünkü birey ve firmalar gelir, harcama ve servetleri üzerinden devlete vergi olarak ekonomik değer aktarımında bulunmak zorundadırlar.

Hem ödeyen ve hem de toplayan açısından ekonomik ve sosyal ve hatta psikolojik etkilere sahne olan vergi, toplumsal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak gelişme göstermiştir (Kızılot vd., 2006:5). Vergi, günümüz devletlerinin en önemli, en sağlam, en güvenilir ve en büyük gelir kaynağı olma özelliğini halen korumaktadır. Çok çeşitli faktörlerin etkisiyle ve birçok aşamalardan geçerek şekillenen vergi, tarihsel bir olaydır. Tarihsel incelemeler göstermektedir ki; vergi, kavram ve amaçları itibariyle değişik dönemlerde değişik yorumlara maruz kalmış mali, ekonomik, sosyal, hukuki, politik ve hatta ahlaki yönleri olan karmaşık bir kurumdur (Nadaroğlu, 1996:212).

İnsanların bireysel olarak karşılayamadıkları toplumsal ihtiyaçlar, devlet soyut kavramının temel varlık nedenidir. Toplumsal ihtiyaçların tatmini amacıyla devlet tarafından sunulan mal ve hizmetlerin neler olacağı ve bunların finansmanının hangi mali araçlar ve kurumlar kullanılarak, nasıl sağlanacağı konusu, kamu maliyesi disiplininin konusudur (Saraç, 2006:72). Hükümetler, belirledikleri makro ekonomik hedeflere ulaşmak için maliye, para, dış ticaret ve döviz politikalarını kullanırlar (Ertek, 2006:124, Ertürk, 2006:312). Maliye politikası, vergiler başta olmak üzere kamu gelirleri, kamu harcamaları ve bütçe politikaları araçlarını kullanarak, hedeflenen iktisat politikası amaçlarına ulaşmaya çalışır.

Wagner'e göre kamu ekonomisinin yönetimi olarak maliye, pratikte ortaya çıkan sorunlara bilimsel çareler bulmak zorundadır (Ulutan, 1969:9,13). Maliye politikası doğuşu itibariyle telafi edici bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Vergi indirimleri ve yeni harcama programları ile durgunluğun aşılması yönünde ekonomiyi harekete geçirmiştir (Pınar, 2006:92). Ancak ilerleyen zamanlarda dünya ekonomisinin fiyat istikrarsızlıklarının olumsuz etkisiyle tanışması ile para politikasının yanı sıra kamu gelir ve giderlerini barındıran maliye politikasının da etkin olarak kullanıldığı görülmüştür.

4.Ekonomik Krizler ve Vergiler

Kriz, normal seyrin dışında gelişen olağanüstü olayları anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Ekonomik kriz ile para, döviz, sermaye, enerji, reel, dış ticaret gibi birçok piyasalarda arz ile talep dengesizliğinde yaşanan durum anlatılır.

İyi bir vergi sistemi içinde, kriz dönemlerinde ekonomik sarsıntı ve karışıklıklar meydana gelmeden, çok büyük hâsılat elde edilen vergileri barındırmak zorundadır. Nitekim gelişmiş ekonomilerde normal zamanlarda, kriz dönemleri için elastik vergiler kabul etmişlerdir (Jèze, 1956:417-418).

Vergilemenin asıl amacı veya birincil amacı mali (fiskal) dediğimiz kamu hizmetlerinin finansmanını karşılamaktır. Mali olmayan veya ikincil amaçları ise makro dengelere musallat olan işsizlik, enflasyon, depresyon, stagflasyon, gelir dağılımı (Akalin, 2000:309) gibi çok çeşitlidir. 'Etkileri itibariyle belirli bir amaca yönelik' (Örneğin: Almanya'da 'Reichsfluchtsteuer-vergiden kaçma vergisi' adında Alman servet unsurlarının yurtdışına göç etmesine engel olmak veya kaçırılan sermayenin hiç değilse bir kısmını vergi olarak tahsil edilmesini sağlamak amacıyla vergi konması. Bilgi için Turhan, 1976:71-72) olarak vergilerin kullanıldığı da tarihte olduğu gibi bugün de görülmektedir. Vergilerin ekonomide meydana getirdiği etkiler çok karmaşıktır ve bundan dolayı da tespiti çok zordur (Arsan, 1975:6).

Vergi hâsılatını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunları içsel ve dışsal faktörler olarak ikiye ayırmak mümkündür. İçsel faktörler içinde; vergi oranı veya tutarı, vergi sisteminin yapısı (dolaylı ve dolaysız vergilerin ağırlığı), vergi bürokrasisi, mükellefin vergi psikolojisi ve devlete bakışı, vergilerin nerelere harcandığı, vergi denetim ve cezalarının caydırıcılığı, vergi afları gelmektedir. Dışsal faktörler içinde ise vergi rekabeti ve vergi cennetleri, lokal veya küresel krizler yer almaktadır.

Yasal olarak ödenme zorunluluğu olmasına rağmen yükümlüler, vergilere karşı farklı boyut ve şekillerde olmak üzere çeşitli davranışlarda bulunabilmektedirler. Bu davranışlar; kolektif karar alma mekanizmasına baskı, vergi kaçırma, vergiden kaçınma, vergi borcunu geç ödeme, vergi grevi, vergi kapitalizasyonu veya amortismanı, vergiyi yansıtmaya, dönüştürme ve göçtür (Kargı, 2009:194, Türk, 2002:197-213). Vergi gelirlerinin değişen şartlara göre çoğalıp azalma özelliğine sahip olması olarak nitelendirilen vergilemede esneklik (Pehlivan, 2004:159) kavramı, rasyonel bir vergi sistemi içerisinde olması zorunludur. Rasyonelleştirilmiş bir vergi sisteminin uygulanması daha kolaydır ve birçok ülkede görüldüğü üzere de etkilidir (Burgess ve Stern, 2007:41).

İyi bir vergi sisteminin nasıl olması gerektiği ile ilgili tartışmalar, bazı iktisatçılar ve felsefeciler tarafından Adam Smith'den bu yana yapılmaktadır (Edizdoğan, 2007:341-342).

Vergi yükünün adil dağılımı, etkin çalışan piyasalarda ekonomik kararları en az etkileyecek şekilde olmalı, istikrar ve büyüme gibi ekonomik amaçları gerçekleştirmeye yönelik kullanışlı olmalı, etkin bir vergi idaresi ve mükellef psikolojisi ile desteklenmeli, idare ve tahsil giderleri minimum seviyede tutulmalıdır.

Konjonktürel dalgalanmalar içinde yer alan refah, daralma, çöküntü ve genişleme devreleri, ekonomik yaşamda karşılaşılan ve hükümetlerin de yeri geldiğinde mücadele etmesi gereken bir olgudur. Vergiler konjonktürel dalgalanmaların şiddetini azaltmada -harcamalar kadar etkili olmasa da- kullanılmaktadırlar (Türk, 1999:203-204). Ancak vergiler ve konjonktürel dalgalanmalar arasındaki ilişkide, karşılıklı etkileşim söz konusudur. Dalgalanmalar içindeki krizlere karşı vergi ve diğer maliye politikası araçları kullanılırken; krizler de vergi gelirlerini artırma veya azaltma yönünde etkide bulunabilmektedirler. Ekonominin genişleme devresinde vergi gelirleri artış gösterir iken; daralma ve çöküntü devrelerinde ise azalma eğilimi göstermektedir.

Rasyonel bir vergi sisteminin bileşimi ile ülkelerin sahip oldukları ekonomik, yönetsel ve kültürel yapı arasında kuşkusuz derin ilişkiler vardır (Turhan, 1982:469). Ancak bu içsel faktörlerin yanı sıra dışarıdan gelen faktörlerin de küreselleşen dünya ekonomisinde önemi yadsınamaz. Küreselleşen dünya ekonomisinde yaşanan krizlerin etki alanı ve derinliği büyük olmaktadır. Konjonktürel (dönemsel-devrevi) dalgalanmaları stabilize etmek veya ekonomik krizlerin etkisini hafifletmek için maliye politikasının iradi bir politika gerektirmeyen otomatik stabilizatörleri vardır. Bunlar gelir vergisinin yapısından kaynaklanan, işsizlik yardımı ve sigortası, kurum ve aile tasarrufları, kendiliğinden oluşan bütçe açık ve fazlalıkları, stoklarda meydana gelen fazlalıklar, toprak mahsullerine ödenen yardımlardır (Türk, 2001:100-106). Ancak şiddetli dalgalanmalar veya kriz karşısında bu otomatik stabilizatörlerin etkinliğinden söz edilememektedir. O nedenle kriz dönemlerinde iradi politikaların belirlenmesi ve uygulanması bir zorunluluktur.

Konjonktürün daralma dönemlerinde talep düşüktür ve arz fazlası vardır. Bunun için devletin ekonomiyi canlandıracak önlemler alması gerekir. Vergiler; çalışma, tasarruf, yatırım, risk alma, yenilik yapma, kaynakları etkin kullanma konularında etkilidirler (Akalin, 2000:312). Vergi oranlarını düşürerek harcanabilir geliri ve harcanabilir gelirin bir fonksiyonu olan tüketimi artırmak amaçlanmaktadır. Konjonktürün genişleme dönemlerinde ise vergilerin talebi kısma ve enflasyonist baskıları azaltma yönünde bir işlevi vardır (Kirmanoğlu, 2007:259).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin vergi sistemleri içinde dolaylı vergilerin ağırlığı vardır. Bunun nedenleri arasında; tahsilinin kolay olması, mükellef psikolojisine uyumlu

olması, tüketici bireylerin üreticiler kadar kurumsal nitelikte temsil edilememesi, vergi erozyonuna tabi olmaması ve derhal tahsil edilebilmesi gelir.

Nitekim dolaylı vergi reformlarının dolaysız vergi reformlarından daha başarılı olduğu gözlenmektedir. Yönetmel beceriler arttıkça, ekonomi giderek daha da parasallaştıkça dolaylı vergi hasılatı artmaktadır (Burgess ve Stren, 2007:41).

5. Küresel Finans Krizi

Ekonomik krizler, günümüzdeki anlamını 19. yüzyılda almıştır. Bugüne kadar birçok ekonomik kriz meydana gelmiş ve özellikle gelişmekte olan piyasa ekonomileri ekonomik krizlerden etkilenmiştir. En önemli finansal krizler, 1994-95 Meksika krizi, 1997-98 Asya Pasifik Krizi, 1998 Rusya ve Brezilya Krizleri, Türkiye’de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri ve 2007’de Amerika’da başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan ve halen devam eden Küresel Finansal Kriz’dir (Aktan ve Şen, 2001: 1227-1228).

Finansal krizler için çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Bunlardan Mishkin (1996: 1-29) göre, finansal krizleri, ahlaki riziko ve ters seçim sorunlarında meydana gelen artış nedeniyle finansal piyasaların fonları etkin yatırım olanaklarına tahsis işlevini yerine getirememesi şeklinde tanımlamaktadır. Paul Krugman krizin belirli bir tanımının bulunmadığını savunurken, Edward ve Santanella ise krizleri paranın değerindeki düşüşe bağlamışlardır (Edwards, 2001: 29).

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve kapitalizmin küreselleşmesiyle birlikte özellikle büyük ekonomilerde çıkan ekonomik krizler küresel alana kolaylıkla ve hızla yayılmaktadır. Buna örnek olarak 2007 yılında ABD’de mortgage kredileri krizi olarak başlayan ekonomik kriz 2008 yılının ikinci çeyreğinden itibaren küresel bir krize dönüşmüştür (Eğilmez, 2009:53).

2008-2009 ekonomik bunalımının ateşleyici etkisi ABD’de mortgage piyasasında ortaya çıkmıştır. Mortgage piyasasında ortaya çıkan başarısız sonuçlar sermaye, hisse ve türev piyasalarını hayli olumsuz etkiledi ve böylece dünya genelinde yayılmaya başlamıştır (Temiz ve Gökmen, 2010:2).

Mortgage sistemi ABD’de uzun yıllardır uygulanan ve 20-30 yıla kadar uzayan vadelerle ev sahibi olma imkanı sunan bir konut kredisi sistemidir. Bu sistemde, kredi kullanmak isteyenler kredi geçmişlerine göre derecelendirilmektedir. Kredi geçmişi kötü olanlar, kredi geçmişi iyi olanlara göre riskli durumda oldukları için daha yüksek faiz ödemek zorunda kalmaktadır. Bir başka deyişle, subprime mortgage piyasasında, kredi almak için gerekli

şartları sağlamayan kişilere de kredi verilmektedir. Yüksek faiz karşılığında bu kişiler sisteme dahil edilerek büyük bir riskin altına girilmektedir (Apak ve Aytaç, 2009: 210).

2008 yılının ikinci yarısında küresel boyuta ulaşan krizin temelini ABD’de mortgage (konut) piyasasında yaşanan sorunlar oluşturmaktadır. Mortgage piyasasındaki sorunlu kredilerin varlığı, düzenleyici yapının dağınıklığı, finansal raporlama sistemindeki hatalar krizin çıkış noktasını oluşturmuştur (Alptekin, 2009: 14). Mortgage kredilerinin yapısının bozulması ve buna bağlı olarak faiz yapısının uyumsuzlaşması, konut fiyatlarında balon artışların ortaya çıkması, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık ve kredi derecelendirme yaşanan sorunlar küresel finans krizini tetiklemiştir (Şimşek-Altay, 2009:13-14). 15 Eylül 2008’de Amerika’nın en büyük 4. Yatırım bankası olan 158 yıllık Lehman Brothers iflasını açıkladı. Lehman Brothers’ın batışı bütün dünyada deprem etkisi yaratmış ve ABD’nin mortgage krizi, küresel finans krizi haline gelmiştir.

6.Küresel Finans Krizinin Nedenleri

2001 yılından itibaren düşük faizler ve piyasadaki atıl fonların artışı karşısında çoğu finansal kuruluşlar, kredibilitesi zayıf olan kişilere de subprime (yüksek riskli krediler) kredisi vererek kredi hacmini artırmışlardır. Bu durum, varlık fiyatlarının özellikle de konut fiyatlarının çok hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. Bir kısım konut kredisinde başlayan geri ödeme problemleri sonucunda, banka portföylerindeki hacizli konut sayısı artmaya başlamış ve bankaların bu hacizli konutları piyasaya arz etmesi konut fiyatlarının düşmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda finansal kuruluşların elinde bulunan konut destekli tahviller değer kaybetmiştir. Bilançodaki varlıkların değer kaybına uğraması karşısında bankalar kredileri döndüremez hale gelmiş ve büyük bir likidite darlığı ortaya çıkmıştır (Birdal, 2009:23).

Krize neden olan faktörlerden diğeri, riskin bir kurumdan diğerine aktarılmasının kolaylaşmasını sağlayan menkul kıymetleştirmedir. Mortgage kredisi veren banka kredilerin geri ödemelerini menkul kıymetleştirerek kısmen veya tamamen bir yatırım bankasına veya bir mortgage kuruluşuna satmaktadır. Bu mekanizma kriz durumunda mali sistemi kırılgan bir hale getirmektedir. Çünkü banka tarafından yapılan menkul kıymetleştirme, kredi geri ödemelerinde yaşanan sorunlardan dolayı, hem krediyi veren bankaların hem de menkul kıymeti satın alan diğer finansal kuruluşların zarar etmelerine neden olmaktadır (<http://www.reportonbusiness.com>)

Bir diğer neden ise, kurumsal düzenlemelerdeki eksikliklerdir. Finans sektörünü düzenleyici ve denetleyici kurumların ve özellikle de FED’in artan risk ortamına karşı önlem almada gecikmiştir. 2006 yılında subprime mortgage piyasasında kredi kalitesindeki bozulma FED

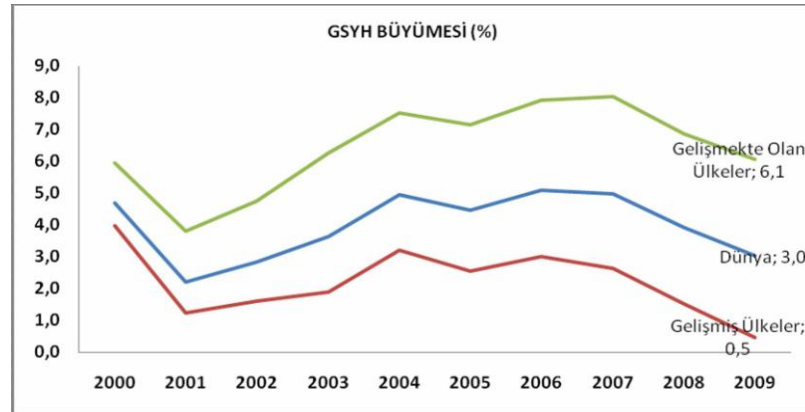
tarafından gündeme getirilmekle birlikte, kredi piyasasında daralmaya yol açabilecek düzenleyici ve denetleyici müdahalelerden kaçınılmış, sistemdeki sorunlara rağmen konut kredilerine dayalı menkul kıymet ihracına devam edilmiştir (Alantar, 2008:2-3).

Krizi tetikleyen unsurlardan biri, menkul kıymet piyasası, ticari bankacılık ve yatırım bankacılığına getirilen kısıtlamaların kaldırılması ve bunun sonucunda karmaşıklık derecesi yüksek türev araçlar ile aşırı meblağlarda işlem yapma durumudur (Soylu, 2009: 255).

7. Küresel Finans Krizi'nin Etkileri

Finansal Krizin reel ekonomiye yansıması nedeniyle hem ABD ve Avrupa gibi gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranları gerilemiş, işsizlik oranları artmıştır.

Grafik 1: Finansal Krizin Büyümeye Etkisi

Kaynak: IMF

Grafik 1'de görüldüğü gibi 2008 yılında %0,5 oranında büyüyen gelişmiş ülkelerin ekonomisi 2009 yılında %0,8 oranında küçülmüştür. 2009 yılında dünya ekonomisi %0,8 oranında küçülmüştür.

Finans sektöründe ortaya çıkan bu kriz sonucunda reel sektör şirketleri; faaliyetlerini devam ettirmek için ihtiyaç duydukları fonları zamanında ve etkin bir şekilde sağlayamamaktadırlar. Reel sektör firmaları, finans sektöründen gereksinim duydukları fonların bir kısmını sağlayabilseler dahi söz konusu fon maliyetleri kriz öncesinin çok üzerinde olacaktır. Bu durum reel sektör firmalarının üretim maliyetlerini ve rekabet güçlerini olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Keleş, 2010:23)

Tablo 1: Temel Makro Ekonomik Göstergeler

Yıllar	2007	2008	2009				2010	
	Yıllık Ortalama	Yıllık Ortalama	Mart	Haziran	Eylül	Aralık	Ocak	Şubat
GSYİH Büyüme Hızı	4.7	0.9	-14.7	-7.9	-3.3	-	-	-
İmalat Sanayi KKO	78.3	75.2	59.2	66.8	67.5	67.6	67.8	67.8
İşsizlik Oranı	10.3	11.0	15.8	13.0	13.4	14	-	-
İhracat (Milyon \$)	107.272	132.028	8.157	8.336	8.482	10.056	7.864	-
İthalat (Milyon \$)	170.063	201.964	10.525	12.501	12.485	14.998	11.504	-
Karşılama Oranı İhracat/İthalat	63.1	65.4	77.5	66.7	67.9	67.0	68.4	-
Enflasyon Oranı (TÜFE)	8.8	10.1	7.89	5.73	5.27	6.53	8.19	10.13

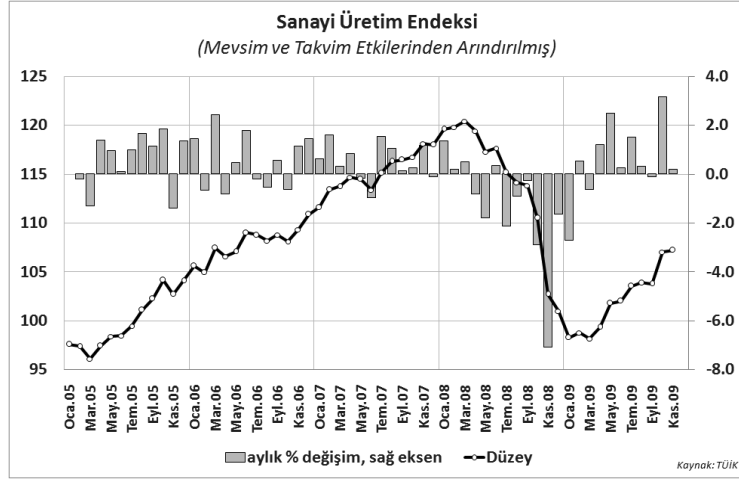
Kaynak: TÜİK, TCMB, Hazine Müsteşarlığı.

Türkiye’de, küresel krizin etkileri 2008 yılının özellikle ikinci yarısından itibaren hissedilmeye başlanmıştır. Türkiye’nin 27 çeyrek dönem boyunca artan büyüme oranı 2008 yılının son çeyreğinden itibaren düşmeye başlamış ve 2008 yıllık büyümesi % 0,9’da kalmıştır. GSYİH 2009 yılının ikinci çeyreğinde % 7.9 üçüncü çeyrekte ise % 3,3 oranında daralma göstermiştir. 2008 yılı ortalarından itibaren küresel piyasalarda petrol ve emtia fiyatlarındaki düşüşlerin ve talepteki daralmanın da etkisiyle, enflasyon oranında 2008 yılının son çeyreğinde başlayan düşme eğilimi 2009 yılında da devam etmiştir. Türkiye ekonomisinin dışa açıklık oranının yüksek olmasından dolayı özellikle ihracatın daralmasıyla ekonomi küçülmüştür. 2008 Küresel Finans krizi üretimi, kapasite kullanımını, istihdamı hızla aşağı çeken bir ekonomik bunalıma dönüşmüştür. Tablodaki veriler incelendiğinde, özellikle 2008 yılının son çeyreğinden itibaren ekonomi hızla daralmakta olduğu dikkat çekmektedir.

Küresel krizi, diğer krizlerden farklı kılan bir unsur ihraç ettiğimiz mallara olan dış talebin belirgin şekilde azalması olmuştur. Küresel düzeyde ekonomilerin daralması küresel gelir düzeyinin düşmesine neden olmuştur ve gelir düzeyinin düşmesi talep de azalmaya neden olmuştur. Talepteki düşüş ihracatı ve ihracata dayalı üretim yapan sektörleri olumsuz yönde etkilemiştir (Özatay, 2009:142).

2008 Küresel Finans krizi, 2001’deki gibi bir finansal kriz değil, üretimi, kapasite kullanımını, milli geliri, istihdamı hızla aşağı çeken bir ekonomik bunalıma dönüşmüştür (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2009:108). Büyüme rakamlarının tahmininde görülen sapma, bütçe gelirlerinin tahminlerinde de sapmalara neden olacaktır (Çolak, 2008:49).

Grafik 1: Sanayi Üretim Endeksindeki Değişim (2005-2009)

Sanayi üretiminde düşüş Grafik 1’de görüldüğü gibi 2008 yılı Mart ayından sonra başlamış ve 2009 yılı Mart ayına kadar gerilemem devam etmiş ve 98.7 değerine inmiştir. Endekste en önemli düşüş ise 2008 yılı Kasım ayında gerçekleşmiştir.

8.Küresel Finans Krizi ve Maliye Politikası

Küresel kriz maliye politikalarını yeniden gündeme getirmiştir. Krizle birlikte, hükümetlerin aldığı maliye politikalarında hızlı değişimler dikkat çekmektedir. Hükümetlerce kriz tedbir paketlerinin dışında, alternatif mali destek paketleri kamuoyuna açıklanmıştır. Bu müdahaleler aracılığıyla, mevcut ekonomik yapıların küresel mali krize karşı dayanıklılıkları arttırılmaya çalışılmıştır (TÜSİAD, 2009:63).

Türkiye, krize ilk olarak para politikası ile tepki vermiştir. Bu bağlamda TCMB, çeşitli likidite tedbirleriyle finansal piyasaları rahatlatma yolunu seçmiş ve enflasyondaki düşüşe paralel olarak faiz indirimlerine başvurmuştur. Krizin üretim ve istihdam üzerindeki daraltıcı etkisi arttıkça maliye politikası ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda özellikle vergi indirimlerine ve kredi imkânlarını kolaylaştırmaya dayanan çeşitli tedbirler alınmıştır (Bocutoğlu-Ekinci, 2009: 80).

Küresel krizin etkilerinin hissedilmesiyle birlikte para politikası uygulamalarına yardımcı olmak üzere maliye politikası uygulamaları da hayata geçirilmiştir. Krizin ilk dönemlerinde faiz indirimi yapma ve likidite desteği sağlama şeklinde uygulanan para politikası uygulamalarının yetersiz kalmasıyla birlikte maliye politikası araçları gündeme gelmiştir (Batırel, 2008: 1-9). Kısa dönemdeki hedefi; tüketim eğilimi yüksek olan kesimlerin daha fazla harcamasını sağlayarak, yatırımları canlandırmak olan maliye politikası uygulamalarında kamu harcamalarının arttırılması yerine vergi oranlarının indirilmesi tercih edilmiştir. Bu doğrultuda hayata geçirilen vergi indirimleriyle ilk önce kişinin harcanabilir

gelirinin arttırılması amaçlanmış ve dolaysız vergi oranları indirilmiş, daha sonra bu indirimi dolaylı vergi oranlarındaki düşüşler ile yatırımcılara sağlanan vergi teşvikleri izlemiştir (Şimşek ve Altay, 2009: 11-23).

Krizin olumsuz etkilerini azaltmak, üretimi ve talebi canlandırmak için özel sektör odaklı bazı önlemler alınmıştır. Reel sektöre yönelik olarak, KOBİ'lere verilen destekler çeşitlendirilip arttırılmış, ihracat destekleri uygulamaya konulmuştur. İşsizliğin azaltılması için, işveren sigorta primlerinde indirim yapılmış ve işsizlik fonundan yararlanma imkânları arttırılmıştır. Ayrıca, ekonomik faaliyetlerin canlandırılması için otomotiv, konut, beyaz eşya, elektrik-elektronik ve mobilya gibi bazı sektörlerde KDV, ÖTV, harç ve fon indirimleri yapılmıştır. Bununla birlikte vergi borçları yeniden yapılandırılmış, yurt dışındaki varlıkların ekonomiye kazandırılması amacıyla 'Varlık Barışı' yürürlüğe girmiştir (Maliye Bakanlığı, 2009:5).

9.Küresel Finans Krizi'nde Türkiye'de Vergi Gelirlerindeki Gelişmeler

Dünyada Finansal Kriz'in yıkıcı etkileri yoğun ve şiddetli bir şekilde yaşanırken, ülkeler de para ve maliye politikalarını etkin bir şekilde kullanmışlardır. Türkiye Finansal Kriz'in etkilerini hafifletmek için bir dizi önlem almıştır. Bunlar; likidite destekleri, vergisel destekler, istihdam destekleri, yatırım destekleri, üretici ve ihracatçıya sağlanan kredi ve garanti düzenlemeleri, kredi kullanımı ve kredi kartlarına ilişkin düzenlemeler, Ar-Ge destekleridir.

Türkiye, krizin etkilerini vergisel destekler ile azaltmak için aşağıdaki önlemler paketini yürürlüğe koymuştur (Hazine Müsteşarlığı, 2009:5-6):

-Yurtdışındaki varlıkları yurtiçine getirmeyi amaçlayan, vergi indirimleri ve muafiyetlerini içeren Varlık Barışı uygulamasının geçerlilik süresi 30 Eylül 2009 tarihine kadar uzatılmıştır.

-Hisse senedi kazançlarında yerli yatırımcılara uygulanan yüzde 10'luk stopaj sıfıra indirilmiştir.

-1 Eylül 2008 tarihi öncesindeki vergi borçlarının onsekiz ay süreyle yüzde 3 faizle taksitlendirilmesi imkânı getirilmiştir.

-Menkul Kıymet Yatırım Fonları ile Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıklarının sermaye piyasasında yaptıkları işlemler nedeniyle elde ettikleri gelirlere BSMV muafiyeti getirilmiştir.

-Gerçek kişilere kullandırılan kredilerdeki Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF) kesintisi oranı yüzde 15'ten yüzde 10'a indirilmiştir.

-Kablolü, kablosuz ve mobil internet servis sağlayıcılığı hizmetine ilişkin Özel İletişim Vergisi yüzde 15'ten yüzde 5'e indirilmiştir.

-30 Haziran 2010'a kadar tescili silinecek ve hurdaya çıkarılacak 1979 veya daha eski model motorlu taşıtlar için vergi ve ceza affı getirilmiştir.

-Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu kapsamında düzenlenen ürün senetlerinin elden çıkarılmasından doğan kazançlara 31.12.2014 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisi muafiyeti getirilmiştir.

-KOBİ birleşmelerini teşvik etmek amacıyla 31.12.2009 tarihine kadar birleşen KOBİ'ler kanunda belirlenen şartları sağlamaları kaydıyla, kurumlar vergisi muafiyeti ve % 75'e kadar indirimli kurumlar vergisi uygulanmasından faydalanabileceklerdir.

-16 Haziran 2009 tarihli 1. Mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Bazı Mallara Uygulanacak Katma Değer Vergisi ile Özel Tüketim Vergisi Oranlarının Belirlenmesine Dair Karar" ile;

**İç talebi canlandırmak amacıyla bazı sektörlerde 15.06.2009 tarihine kadar uygulanan geçici ÖTV indiriminin oranları yeniden belirlenerek süresi 30.09.2009 tarihine kadar uzatılmıştır. Buna göre;*

**Motor silindir hacmi 1600 cm³'ü geçmeyen otomobillerde yüzde 37'den yüzde 18'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 27 olarak,*

**Üstü kapalı kasalı ticari araçlarda yüzde 10'dan yüzde 1'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 3 olarak,*

**Açık kasalı ticari araçlarda yüzde 4'ten yüzde 1'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 2 olarak,*

**Çekiciler, midibüsler, özel amaçlı taşıtlar ve kamyonlarda yüzde 4'ten yüzde 1'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 1 olarak,*

**Otobüslerde yüzde 1'den yüzde 0'a indirilen ÖTV oranı, yüzde 0 olarak,*

**Minibüslerde yüzde 9'den yüzde 2'ye indirilen ÖTV oranı, yüzde 4 olarak,*

**250 cm³'ü geçmeyen motosikletlerde yüzde 22'den yüzde 11'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 16 olarak,*

**Beyaz eşyada yüzde 6,7'den yüzde 0'a indirilen ÖTV oranı, yüzde 2 olarak uygulanacaktır.*

-Mobilya ve bilgisayarda 30.06.2009 tarihine kadar yüzde 18 yerine yüzde 8 olarak uygulanan KDV oranının süresi 30.09.2009 tarihine kadar uzatılmıştır.

Tablo 2: Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri

Milyar TL	2007 Gerçekleşen	2008			2009		
		Gerçekleşen	Hedef	Gerçekleşme Hedefi %	Gerçekleşen	Hedef	Gerçekleşme Hedefi %
Gelirler	190.4	208.8	204.6	101.5	215.1	248.8	86.5
Vergi Gelirleri	152.8	168.1	171.2	98.2	172.4	202.1	85.3
Harcamalar	204	225.9	222.6	102.1	267.2	259.2	103.1
Bütçe Dengesi	-13.7	-17.4	-18	-94.8	-52.2	-10.4	-502.2

Kaynak: Maliye Bakanlığı

2008 yılı Aralık ayı rakamlarına göre; 2008 yılına ilişkin yılsonu gelir hedefinin %101,5'lik oran ile üzerine çıkılmasına rağmen, 2008 yılı sonu için hedeflenen faiz dışı fazla hedefinin ise %88,4 oranında gerçekleştiği görülmektedir. Ekonomik faaliyetlerdeki daralmaya bağlı olarak 2009 yılında hedeflenen vergi gelirlerine ulaşılamamış, diğer taraftan iç talebi canlandırmak için alınan mali önlemler harcamaların artmasına neden olmuştur. Bu nedenle bütçe açığı belirgin bir artış eğilimine girmiş ve 2009 yılı bütçe açığı 52 Milyar TL'ye ulaşmıştır.

Gelişmiş ekonomiler, krizin etkilerini 2007 yılının ikinci yarısından itibaren görmeye başlarken; Türkiye henüz 2008 yılında dahi vergi gelirleri bağlamında krizin gerçek etkileri ile karşılaşmadığı görülmektedir. Nitekim 2008 yılında hedeflenen vergi gelirlerinin %982 oranında gerçekleştiği Tablo 2'den görülmektedir. Ancak 2009 yılında bu durum değişmiş ve kriz vergi gelirleri gerçekleştirmelerini, hedeflenenin ancak %85.3'üne ulaşılabilmesini göstermektedir.

Kriz dönemlerinde enflasyonu teşvik etmeyecek şekilde genişletici maliye politikası uygulanmalıdır. ABD, 2008 yılında harcama eğilimi yüksek gruplar için vergi indirimi ve teşviklerden oluşan faiz indirimi ile de desteklenen mali önlemler uygulamaya koymuştur. Genişletici maliye politikası uygulaması ile ekonomide üretim ve istihdam artışı sağlanarak, uzun dönemde tekrar vergi gelirlerinin artması hedeflenebilir (Aydın ve Erdoğan, 2007: 94).

Tablo 3: 2007 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Çeyrek Dönemler İtibariyle Gerçekleşmeleri

	2007-I	2007-II	2007-III	2007-IV	2007 (Yıllık)
Vergi Gelirleri	33.941.356	36.646.207	41.069.133	41.178.415	152.835.111
1. Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	10.044.397	11.781.467	12.393.929	13.978.394	45.342.460
a) Gelir Vergisi	7.026.668	8.674.591	8.860.628	9.885.424	33.417.674
b) Kurumlar Vergisi	3.017.729	3.106.876	3.533.301	4.092.970	11.924.786
2. Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	1.385.070	371.160	1.433.703	455.505	3.639.729
a) Veraset ve İntikal Vergisi	16.291	48.775	16.311	43.226	135.468
b) Motorlu Taşıtlar Vergisi	1.368.779	322.385	1.417.392	412.279	3.504.261
3. Dâhilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	14.223.464	15.175.510	17.561.948	16.628.811	68.828.147
a) Dâhilde Alınan Katma Değer Vergisi	3.846.559	4.217.736	4.466.105	4.262.665	20.200.498
b) Özel Tüketim Vergisi	8.618.540	9.065.608	11.066.368	10.359.989	41.070.466
c) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	746.901	783.486	789.184	829.575	3.110.456
d) Şans Oyunları Vergisi	91.500	87.813	65.654	81.533	420.269
e) Özel İletişim Vergisi	919.964	1.020.867	1.174.637	1.095.049	4.026.458
4. Uluslararası Tic. ve Muamelelerden Alınan Vergiler	6.264.798	7.220.754	7.578.640	7.906.136	32.053.323
a) Gümrük Vergileri	578.257	629.050	644.170	589.117	2.375.876
b) İthalde Alınan Katma Değer Vergisi	5.675.891	6.584.338	6.925.528	7.306.885	29.583.000
c) Diğer Dış Ticaret Gelirleri	10.650	7.366	8.942	10.134	94.356
5. Damga Vergisi	880.954	897.316	912.229	951.548	3.638.443
6. Harçlar	1.129.524	1.189.763	1.176.394	1.247.896	4.594.000
7. Başka Yerde Sınıflandırılmayan Diğer Vergiler	13.149	10.237	12.290	10.125	56.887

Kaynak: Maliye Bakanlığı

**Tablo 4: 2008 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Çeyrek Dönemler
İtibariyle Gerçekleşmeleri**

	2008-I	2008-II	2008-III	2008-IV	2008 (Yıllık)
Vergi Gelirleri	40.255.828	42.495.850	44.525.385	40.831.897	168.108.960
1. Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	12.822.126	13.806.013	13.745.427	14.561.464	54.935.030
a) Gelir Vergisi	8.547.468	10.366.983	9.076.184	10.039.350	38.029.985
b) Kurumlar Vergisi	4.274.658	3.439.030	4.699.243	4.522.114	16.905.045
2. Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	1.636.777	433.754	1.616.278	401.255	4.088.064
a) Veraset ve İntikal Vergisi	16.008	38.388	35.177	54.519	144.092
b) Motorlu Taşıtlar Vergisi	1.620.769	395.366	1.581.101	346.736	3.943.972
3. Dâhilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	15.780.774	16.612.320	18.464.930	16.400.397	67.258.421
a) Dâhilde Alınan Katma Değer Vergisi	4.218.208	4.223.475	4.281.449	4.081.469	16.804.601
b) Özel Tüketim Vergisi	9.457.463	10.317.782	11.970.768	10.085.710	41.831.723
c) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	906.206	889.804	886.559	1.012.589	3.695.158
d) Şans Oyunları Vergisi	107.158	93.393	79.337	96.276	376.164
e) Özel İletişim Vergisi	1.091.739	1.087.866	1.246.817	1.124.353	4.550.775
4. Uluslararası Tic. ve Muamelelerden Alınan Vergiler	7.725.130	9.361.037	8.427.724	7.267.552	32.781.443
a) Gümrük Vergileri	695.907	779.302	693.066	601.726	2.770.001
b) İthalde Alınan Katma Değer Vergisi	7.018.456	8.571.448	7.726.905	6.655.498	29.972.307
c) Diğer Dış Ticaret Gelirleri	10.767	10.287	7.753	10.328	39.135
5. Damga Vergisi	967.313	1.011.776	967.230	998.742	3.945.061
6. Harçlar	1.312.371	1.260.372	1.289.193	1.188.273	5.050.209
7. Başka Yerde Sınıflandırılmayan Diğer Vergiler	11.337	10.578	14.603	14.214	50.732

Kaynak: Maliye Bakanlığı

Küresel krizin etkilerinin hissedilmeye başlandığı 2008 yılının son çeyreğinden itibaren ekonomideki daralmanın etkisiyle mal ve hizmetlerden alınan vergilerin artış hızında önemli ölçüde azalma gerçekleşmiştir. Özellikle dâhilde alınan KDV 2007 yılında 20.200 Milyon TL olarak gerçekleşmesine rağmen, 2008 yılında 16 Milyar 804 milyon TL'ye düşmüştür. Tüketim harcamalarındaki azalma, yurt içinden ve ithalattan alınan KDV ve ÖTV tahsilâtını da düşürmüştür (Bülbül, 2009:113).

**Tablo 5: 2009 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Çeyrek Dönemler
İtibariyle Gerçekleşmeleri**

	2009- I	2009-II	2009-III	2009-IV	2009 (Yıllık)
Vergi Gelirleri	38.144.120	40.939.002	46.248.781	47.084.472	172.416.575
1. Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	13.457.542	12.639.657	14.452.166	15.918.303	56.467.668
a) Gelir Vergisi	9.439.310	9.532.918	9.524.559	9.948.066	38.444.853
b) Kurumlar Vergisi	4.018.232	3.106.739	4.927.607	5.970.237	18.022.815
2. Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	1.706.445	538.087	1.849.675	569.689	4.663.896
a) Veraset ve İntikal Vergisi	20.736	66.583	22.229	58.705	168.253
b) Motorlu Taşıtlar Vergisi	1.685.709	471.504	1.827.446	510.984	4.495.643
3. Dâhilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	15.194.314	18.140.897	20.175.220	19.624.913	73.135.344
a) Dâhilde Alınan Katma Değer Vergisi	4.154.995	5.361.900	5.684.751	5.650.300	20.851.946
b) Özel Tüketim Vergisi	8.737.533	10.567.541	12.359.369	11.955.350	43.619.793
c) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	1.092.060	1.065.616	971.872	873.433	4.002.981
d) Şans Oyunları Vergisi	111.111	107.734	79.925	97.063	395.833
e) Özel İletişim Vergisi	1.098.615	1.038.106	1.079.303	1.048.767	4.264.791
4. Uluslararası Tic. Ve Muamelelerden Alınan Vergiler	5.449.966	7.415.013	7.569.921	8.212.084	28.646.984
a) Gümrük Vergileri	573.816	607.879	622.057	659.530	2.463.282
b) İthalde Alınan Katma Değer Vergisi	4.866.664	6.794.011	6.934.363	7.537.178	26.132.216
c) Diğer Dış Ticaret Gelirleri	9.486	13.123	13.501	15.376	51.486
5. Damga Vergisi	1.040.173	994.563	986.851	1.147.191	4.168.778
6. Harçlar	1.202.552	1.069.761	1.164.043	1.301.570	4.737.926
7. Başka Yerde Sınıflandırılmayan Diğer Vergiler	93.128	141.224	50.905	310.722	595.979

Kaynak: Maliye Bakanlığı

Ocak-Haziran 2008 döneminde 82 milyar 752 Milyon TL olan vergi gelirleri, 2009 yılının aynı döneminde %4,4 azalarak 79 Milyar 83 Milyon TL'ye düşmüştür. 2009 yılının Ocak-Haziran döneminde 2008 yılının aynı dönemine göre ithalde alınan katma değer vergisinde %25,2 oranında bir azalma olmuş ve 15 Milyar 589 milyon TL'den 11 milyar 661 Milyon TL'ye düşmüştür. Ayrıca dış ticaretten alınan vergilerde de %24,7 oranında bir düşüş gerçekleşmiş ve 2008 yılında 17 Milyar 86 milyon TL olan vergi geliri 2009 yılında 12 Milyar 865 milyon TL'ye kadar düşmüştür. Bu düşüşte, küresel kriz nedeniyle, ithalatta meydana gelen düşüş etkili olmuştur. Kurumlar vergisinde %7,6'lık bir azalma gerçekleşmiştir ve 7 Milyar 714 Milyon TL'den 7 Milyar 125 Milyon TL'ye düşmüştür.

Tablo 6: 2008-2009-2010 Ocak-Şubat Ayı Vergi Gelirleri Karşılaştırması

	Ocak-Şubat				
	2008	2009	2008-2009 Değişim Oranı (%)	2010	2009-2010 Değişim Oranı (%)
Vergi Gelirleri	29.335	27.630	-5,81	33.441	21,3
1. Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergileri	10.107	10.395	2,84	10.306	-0,9
a) Gelir Vergisi	6.175	6.657	7,80	5.961	-10,5
b) Kurumlar Vergisi	3.932	3.738	-4,93	4.345	16,2
2. Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	1.486	1.544	4,60	1.833	18,8
a) Veraset ve İntikal Vergisi	10	15	50	25	66,7
b) Motorlu Taşıtlar Vergisi	1.476	1.529	3,59	1.808	18,3
3. Dâhilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	11.335	10.990	-4,72	13.547	23,3
a) Dâhilde Alınan Katma Değer Vergisi	3.360	3.232	-3,80	3.953	22,3
b) Özel Tüketim Vergisi	6.491	5.926	-8,70	8.195	38,3
c) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	641	813	26,8	662	-18,7
4. Uluslararası Tic. ve Muamelelerden Alınan Vergiler	4.838	3330	-31,2	5.439	63,4
a) Gümrük Vergileri	436	350	-19,8	423	20,9
b) İthalde Alınan Katma Değer Vergisi	4.395	2.974	-32,3	5.006	68,3

Kaynak: Maliye Bakanlığı

2009 yılı Ocak-Şubat dönemi vergi gelirleri geçen yılın aynı dönemine göre % 5,8 oranında azalarak 27 Milyar 630 Milyon TL olmuştur. 2010 yılı Ocak-Şubat dönemi vergi gelirleri tahsilâtı geçen yılın aynı dönemine göre % 21 oranında artarak 33 Milyar 441 Milyon TL olmuştur.

Vergi türleri itibarıyla 2009 yılı Ocak-Şubat döneminde geçen yılın aynı dönemine göre kurumlar vergisi % 4,9, dâhilde alınan Katma Değer Vergisi % 3,8, Özel Tüketim Vergisi % 8,7 ithalde alınan Katma Değer Vergisi ise % 32,3 oranında azalış göstermiştir. 2010 yılı Ocak-Şubat dönemi gerçekleştirmelerine bakıldığında; geçen yılın aynı dönemine göre kurumlar vergisi % 16,2, dâhilde alınan Katma Değer Vergisi % 22,3, Özel Tüketim Vergisi %38,3, ithalde alınan Katma Değer Vergisi % 68,3, oranında artış göstermiştir. Diğer taraftan Gelir Vergisi'nde %10,5 ve Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nde %18,7 oranında azalış meydana gelmiştir.

Sonuç

ABD'de mortgage krizi olarak başlayan kriz ilerleyen dönemde bir likidite krizine dönüşmüştür. Başta ABD olmak üzere birçok ülkenin mali ve reel sektörü krizden derinden etkilenmiştir. Ülkemizde de küresel krizin olumsuz etkileri özellikle 2008 yılının ikinci çeyreğinden itibaren hissedilmeye başlanmıştır. Nitekim bu dönemden itibaren büyüme

hızında düşüş, kapasite kullanım oranında ve sanayi üretim endeksinde azalma, mükellef sayısında azalma, işsizlik oranında artış meydana gelmiştir. Özellikle talep daralmasının da etkisiyle ülke ekonomisi daralmıştır. Krizin yol açtığı durgunluktan en az olumsuz etkiyle kurtulmak için birtakım önlemler alınmıştır. Bu amaçla maliye politikası araçları kullanılmıştır. Çünkü kriz hem vergi gelirlerini hem de kamu harcamalarını olumsuz yönde etkilemiştir. Krizin vergi gelirleri üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada özellikle 2008'in ikinci yarısından itibaren Özel Tüketim Vergisi ve dış ticaret üzerinden alınan vergilerin ciddi bir azalma eğilimine girdiği gözlenmiştir

Küresel krizin etkilerinin hissedilmeye başlandığı 2008 yılının son çeyreğinden itibaren ekonomideki daralmanın etkisiyle mal ve hizmetlerden alınan vergilerin artış hızında önemli ölçüde azalma gerçekleşmiştir. Özellikle dâhilde alınan KDV 2007 yılında 20.200 Milyon TL olarak gerçekleşmesine rağmen, 2008 yılında 16 Milyar 804 Milyon TL'ye düşmüştür. Tüketim harcamalarındaki azalma, yurt içinden ve ithalattan alınan KDV ve ÖTV tahsilâtını da düşürmüştür (Bülbül, 2009:113).

Konut ve dayanıklı tüketim mallarına talebi artırmayı amaçlayan vergi indirimleri ve bunlara yönelik kredi desteklerinin zayıf olması, içerdiği öğelerin sayısal boyutlarında veya uygulama süresinin kısılalığında değil, dayanılan iktisat politikası mantığındadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu durgunluk sürecinin kökeninde; daralan gelirler, yüksek özel sektör dış borçluluğu, gelir daralmasının ardından işsizliğin artmasıdır. Reel sektördeki istihdam artışını gerçekleştirici ve dolayısıyla gelirleri artırıcı önlemler alınmadan, vergisel teşviklerle krizin aşılması mümkün değildir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2009:174-175).

Türkiye'nin yaşanan depresyon sürecini başarılı bir şekilde atlatması konusunda, bugüne kadar ekonomi politikalarının yapılandırılmasında bağımsız ve uzun vadeli gelişim planlamasına gereksinim vardır. Nitekim merkez ekonomiler ve IMF, krizden çıkış için kullanmayı hedefledikleri politika araçlarını Türkiye ve benzeri konumdaki ülkelerin kullanımına izin vermemektedirler. Türkiye'de ekonomi politikasını belirleyenler, sadece hükümetin değil, muhalefet ve özellikle Türk sanayi burjuvazisinin dayattığı politika tercihleri ile uzlaşmaktan vazgeçmemektedirler (Ekzen, 2009:168).

Türkiye Ekonomisi'nin yapısal sorunları yıllardan beri devam ede gelmektedir. Yatırım ve tasarrufların düşüklüğü nedeni ile yabancı sermayeye duyulan ihtiyaç, yatırımcıların spekülâtif alanları tercih etmeleri ve reel sektörün sürekli kan kaybetmesi, vergi tabanının dar olması, kayıtlı ekonominin yarısı kadar bir kayıt dışı ekonominin varlığı ve bunun çözümü konusunda siyasilerin ciddi adımlardan kaçınmaları, üretim ve girişimcilik üzerindeki mali

yükümlülüklerin caydırıcılığı gibi sorunlar, vergi sistemi ve vergi yönetimini yakından ilgilendirmektedir.

Kaynakça

- AKALIN, Güneri (2000), Kamu Ekonomisi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- AKTAN, Coşkun Can ve ŞEN, Hüseyin (2001), “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı II, Yıl 7, Sayı 42, 1225-1233.
- ALANTAR, Doğan (2008), “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, Maliye Finans Yazıları, Sayı:81, http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf, 20.03.2010.
- ALPTEKİN, Erdem (2009), “Menkul Kıymetleştirme ve Küresel Finans Krizindeki Rolü”, İzmir Ticaret Odası Ar&Ge Bülten, 2009 Nisan-Ekonomi.
- APAK, Sudi ve AYTAÇ, Ayhan (2009), Küresel Krizler Kronolojik Değerlendirme ve Analiz, Avcıol BasımYayın, İstanbul.
- ARSAN, Üren (1975), Vergi Yükü Üzerinde Bir İnceleme, 2.Baskı, AÜ, SBF Yayınları, No:264, Ankara.
- AYDIN, Murat ve ERDOĞDU, Mustafa M (2007), Mali Krizlerde Vergi Politikası: 1989 Sonrası Türkiye Değerlendirmesi, Kocaeli Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, Yıl:3-4, Sayı:3-6, 79-100.
- BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER ;(2009), Türkiye’de ve Dünya’da Ekonomik Bunalım 2008-2009, Yordam Kitap, İstanbul.
- BATIREL, Ömer Faruk (2008), “Global Ekonomik Kriz ve Türk Kamu Maliyesi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 13
- BİRDAL, Murat (2009), Bir Krizin Anatomisi: ABD Mortgage Piyasasının Kurumsal Yapısı ve Krizin Dinamikleri, Anadolu International Conference in Economics, Eskişehir.
- BOCUTOĞLU, Ersan ve Ekinci, Aykut (2009), Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası, Maliye Dergisi, Sayı:156, ss 66-82.
- BURGESS, Robin ve STERN, Nicholas (2007), “Vergileme ve Kalkınma”, Maliye Dergisi, Çev: Mustafa Durmuş, Sayı:152, Ocak-Haziran, 1-59.
- BÜLBÜL, Duran (2009), “Türkiye’de Vergi Gelirleri Üzerinde Küresel Mali Kriz Baskısı”, Yaklaşım, Yıl:17, Sayı:198, Haziran, 111-114.
- ÇOLAK, Ömer Faruk (2008), Makro İktisat politikaları ve 2009 Yılı Bütçesi”, İşveren Dergisi, Cilt:47, Sayı:2, Kasım,
- EDİZDOĞAN, Nihat (2007), Kamu Maliyesi, Ekin Kitabevi, 9. Baskı, Bursa.
- EDWARDS, Sebastian. “Does The Current Account Deficit Matter?” NBER Working Papers, No:8275, <http://www.nber.org/papers/w8275>, (27.02.2010).

- EĞİLMEZ, Mahfi ; (2009), Küresel Finans Krizi Piyasa Sisteminin Eleştirisi, Remzi Kitabevi, %Basım, İstanbul.
- EKZEN, Nazif (2009), Türkiye Kısa İktisat Tarihi (1946'dan 2008'e), 2.Basım, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- ERTEK, Tümay (2006), Makroekonomiye Giriş, 2.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- ERTÜRK, Emin (2006), İktisada Giriş, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- GÜRSOY, Bedri (1978), Kamusal Maliye (Birinci Cilt:Giriş-Masraflar), AÜ, SBF Yayınları, No:426, AÜ Basımevi, Ankara.
- HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI (2009), Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri, Ankara.
- JÈZE, Gaston (1956), Maliye İlimi ve Fransız Mali Mevzuatı Hakkında Başlangıç Dersleri, Yeni Baskı, Çev:Mehmet Ertuğruloğlu, Orjinali: Marcel Giard, Paris (1931), Ankara.
- NADAROĞLU, Halil (1996) Kamu Maliyesi Teorisi, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- KARGI, Veli (2009), “Vergiye Yönelik Davranışların Demografik Değişkenler İtibariyle İrdelenmesi”, Vergi Sorunları, Sayı:252, ss.182-194.
- KELEŞ, Aytekin (2010), “Küresel ekonomik kriz sonrasında Türk Bankacılık Sektörünün Genel Yapısı”, Sayı:3
http://www.finanskulup.org.tr/assets/edergi/Finans_Kulup_Edergi-2010-03.pdf, 18.03.2010.
- KIRMANOĞLU, Hülya (2007), Kamu Ekonomisi Analizi, 1.Basım, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- KIZILOTL Şükrü vd. (2006), Vergi Hukuku, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara.
- MISHKIN, F.S. (1996), “Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective”, Annual World Bank Conference On Development Economics, World Bank, ss.29-32.
- ÖZATAY, Fatih (2009), Finansal Krizler ve Türkiye, Doğan Kitap, İstanbul.
- PEHLİVAN, Osman (2004), Kamu Maliyesi, Derya Kitabevi, Trabzon.
- PINAR, Abuzer (2006), Maliye Politikası, 2.Baskı, Naturel Yayıncılık, Ankara.
- SARAÇ, Özgür (2006), Küresel Vergi Rekabeti ve Ulusal Vergi Politikaları (Türkiye Değerlendirmesi), Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.
- SCHMÖLDERS, Günter (1976), Genel Vergi Teorisi, Çev: Salih Turhan, İÜ, İktisat Fakültesi, Yayın No:374, Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- SHAW, G.K. (1975), Maliye Politikası, Çev: Ömer Faruk Batırel, İstanbul İTİA Yayını, İstanbul.
- SOYLU, Hülya (2009), Global Krize Karşı Politika Önlemleri ve Türkiye, Maliye Dergisi,

Sayı:157. Ss 251-266.

ŞENER, Orhan (2006), Kamu Ekonomisi, Beta Basım A.Ş., 8.Baskı, İstanbul.

ŞİMŞEK, Hayal A., ALTAY, Asuman (2009), Küresel Kriz Ortamında Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt:46, sayı:528, ss 11-23, http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf 21.03.2010.

TEMİZ, Dilek ve GÖKMEN, Aytac (2010), “The Comparative Effects of 2000-2001 Financial Crises And 2008 Global Crisis On The Turkish Economy”, International Journal of Economic and Administrative Studies, Year:2 Volume:2 Number:4, Winter 2010 ISSN 1307-9832, 1-24.

TURHAN, Salih (1982), Vergi Teorisi, İÜ, İktisat Fakültesi, İstanbul.

TÜRK, İsmail (1999), Kamu Maliyesi, 3.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.

TÜRK, İsmail (2002), Maliye Politikası, 4.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.

TÜSİAD (2009), 2010 Yılına Giren Türkiye Ekonomisi, http://www.tusiad.org.tr/FileArchive/Tusiad_EkonomiRaporu_2010.pdf, 20.03.2010

ULUTAN, Burhan (1969), Maliye, Adana İTİA, Yayın No:9, İpek Matbaası, Ankara.

VARCAN, Nezih (1987), Türkiye’de Vergi Politikalarının Oluşumu (Cumhuriyet Dönemi), Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:208, Eskişehir.

http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/gundem/Gundem_1_Sayi_533.pdf

http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/7832/KEP2009_030210%5B1%5D.pdf

<http://www.idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma39.pdf>

<http://www.imf.org>

[http://www.isbank.com.tr/PDF/EkonomikRaporlar/aylik\(mayis2009\).pdf](http://www.isbank.com.tr/PDF/EkonomikRaporlar/aylik(mayis2009).pdf)

<http://www.hazine.gov.tr>

<http://www.maliye.gov.tr>

<http://www.mess.org.tr/content/02-06KasimEkoBulten.pdf>

<http://www.reportonbusiness.com>

<http://www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/090205.pdf>

<http://www.tcmb.gov.tr>

<http://www.tuik.gov.tr>

http://www.tusiad.org/FileArchive/konjdeg_no23.pdf